

ועידות
האקלים
האזוריות

דוח מסכם ועידות האקלים האזוריות 2021

מוגש על ידי
קואליציית ארגוני האקלים

עריכה ראשית: מיטל פלג מזרחי

תקציר מנהלים

במהלך שנת 2021 נרקמו, לראשונה בישראל, 14 ועידות אקלים אזוריות. הוועידות התקיימו לאורכה של ישראל, מאילת ועד הגליל ועסקו במגוון תחומי עניין, בהתאם לאזור הגאוגרפי בו התקיימו. נקודת הייחוס לשיח הייתה תכנית שינוי כיוון, אשר פועלת להתמודדות עם משבר האקלים בעזרת השלטון המרכזי והמקומי. דו"ח זה, אשר מייצג את עמדת החברה האזרחית, מתאר את תהליך מימושן של הוועידות, האתגרים, הסוגיות והמלצות המדיניות אשר עלו מהן, ומהם המהלכים הנדרשים להמשך קיומן של הוועידות ב-2022 והפיכתן למהלך רציף ומתמשך.

ועידות האקלים האזוריות נוצרו בראשיתן בשל כורח המציאות - בעקבות אילוצי הקורונה הוחלט לקיים את ועידת האקלים השנתית של קואליציית ארגוני האקלים במתכונת אזורית. משבר הקורונה גרם מחד להצפת נושאים קריטיים על סדר היום, כגון: המשבר הכלכלי, הצורך בחוסן אישי וקהילתי ומוכנות למצבי חירום. מאידך, הערים המשבר קשיים טכניים ולוגיסטיים אשר חייבו שינוי בדרכי הפעולה, וכתוצאה מכך התגבש מודל העבודה החדש של ועידות האקלים האזוריות.

המתכונת החדשה אפשרה לקהלים חדשים להצטרף אל השיח והעשייה בתחום האקלים בישראל, הגבירה קולות בחברה האזרחית, יצרה שיתופי פעולה רב מגזריים והביאה למגוון מתכונות טכנולוגיות, היברידיות ופיזיות במרחב הפתוח. כך, חלק מהוועידות הובלו על ידי החברה האזרחית, חלקן על ידי רשויות מקומיות, חלקן על ידי תושבים מעורבים ולעיתים על ידי כל השלושה. בהתאמה, היו לוועידות שותפים רבים: 19 רשויות מקומיות, 59 ארגוני חברה אזרחית, 2 משרדי ממשלה וכ-100 תושבים מעורבים אשר הובילו ועידות. העושר והמגוון של השותפים, מתכונות הוועידות ואופי שיתוף הפעולה הינם מהנכסים המרכזיים של תהליך הוועידות האזוריות, אך גם מהאתגרים המרכזיים.

את התהליך ליווה לאורך השנה קבינט ארצי שריכז ארגון הגג של התנועה הסביבתית, "חיים וסביבה". בקבינט היו חברים נציגים מחיים

וסביבה, מרכז השל לקיימות, שינוי כיוון, מרכז דיאלוגוס, קרן קיימת לישראל והחברה להגנת הטבע. שותפים קבועים נוספים היו רפרנטים בעלי עניין שנקראו "מלווים". לכל ועידה נבחר מלווה, שהיה אחראי על הקשר בין הקבינט הארצי לבין מארגני הוועידה אותה ליווה. כלל המלווים פעלו בהתנדבות. כל ועידה אזורית הקימה צוות היגוי מטעם הרשויות והארגונים המקומיים, אשר זיהה את הסוגיות הבערות שיש להציף לדיון ציבורי ואת קהלי היעד אשר רצו לרתום לוועידה. כל צוות היגוי התחייב לייצר מסמך של המלצות ותובנות מקומיות, אשר יכלול התייחסות לאתגרים שנוגעים למשבר האקלים באזור המיוחס והמלצות למדיניות ברמת השלטון המקומי והמרכזי. כל רשות שהצטרפה לתהליך התחייבה להתייחס למסמך ההמלצות במובן היישומי.

המטרה הראשית של הוועידות האזוריות הייתה ועודנה לרתום את הציבור והרשויות המקומיות להתמודדות משמעותית עם אתגרים וסוגיות שונות הנוגעים למשבר האקלים, למקד את המעורבות בנקודת השפעה אפקטיבית ככל הניתן על מקבלי ההחלטות בישראל ולהשפיע על מדיניות ממשלתית בעניין משבר האקלים, באופן שיתבטא בהתחייבויות מרחיקות לכת של ישראל בוועידת האקלים העולמית. בהתאם, בדו"ח זה, כמו גם בתקציר, מופיעות המלצות המדיניות בתחום האקלים, אשר עלו מהוועידות, לצד המלצות לאופני פעולה אשר יבטיחו את המשך קיום הוועידות ב-2022. מטרות נוספות היו לייצר "תמונת מצב" המשקפת את הסוגיות השונות הנוגעות למשבר האקלים ברחבי הארץ; להדגים פרקטיקה דמוקרטית של השתתפות רב מגזרית; ולקשר בין חברי ופעילי תנועת האקלים ברמה המקומית והארצית. מטרות אלו אכן מומשו וניתן למצוא בדו"ח את מפת סוגיות האקלים (פרק 2) של ישראל והנחיות לייצור פרקטיקה דמוקרטית רב מגזרית (פרק 4).

המלצות המדיניות בדו"ח סווגו על פי קריטריון חשיבות אקלימית, קרי מידת ההשפעה האקלימית של מימוש ההמלצות. קריטריונים נוספים אשר נלקחו בחשבון בכתיבת ההמלצות הם: בציעות מעשית ופוליטית, עלות תועלת והוגנות. המלצות אשר לא עמדו בתנאי הסף של קריטריונים אלו לא מוזכרות בדו"ח. ההמלצות חולקו על פי הזירה השלטונית לה המלצות נוגעות, דהיינו ממשלה ורשויות מקומיות. בתקציר זה מופיעה בכל תחום ההמלצה החשובה ביותר מבחינה אקלימית. לכלל ההמלצות ראו פרק 3.

אנרגיה:

נדרש מעבר מהיר לאנרגיה מתחדשת ובעיקר אנרגיה סולארית, בניגוד להחלפת התלות הישנה בפחם בתלות חדשה בגז. אנרגיה מתחדשת מחוללת תעסוקה ותיצור מקומות עבודה חדשים רבים. היא מצמצמת זיהום אוויר וחוסכת כסף.

ממשלה: קידום ואיגום משאבים ושיתוף מידע, על ידי "פורום אנרגיה לרשויות המקומיות" פורום בהתהוות שהוקם על ידי משרד האנרגיה ובמסגרתו הקמת תיבת מכרזי מדף בתחום האנרגיה ו**כתיבת תוכניות פעולה מקומיות לאקלים ואנרגיה** ומתן מענקים ותמריצים לרשויות מוחלשות לממש אותן. אחרת, חרף ההיגיון הכלכלי בבסיס הפרויקטים, רשויות מוחלשות אינן צפויות לקחת את הסיכון הכלכלי.

רשויות מקומיות: הקמת צוותי עבודה ברמה אזורית להטמעת אנרגיה נקייה בכל המגזרים והענפים, פיתוח תוכניות אזוריות לאיפוס אנרגיה ומעבר לאנרגיה נקייה ועידוד המגזר הפרטי והיזמי על ידי הרשות, ליישום פרויקטים בתחום אנרגיה סולארית.

חקלאות וביטחון תזונתי:

מעבר לתזונה בריאה כרכיב מרכזי ברפואה מונעת, לצד חיזוק מערכות הבריאות הקהילתיות. יש לקדם מדיניות של תזונה ים-תיכונית, שתצמצם נזקים סביבתיים ופגיעות בריאותיות. סבסוד מזון בריא, הפחתת מזון מעובד ותזונה מהחי וצמצום בזבז המזון, וזאת לצד קידום חקלאות מקיימת שתפחית פליטות גזי חממה ותיצור מזון בריא ומזין יותר.

ממשלה: פיתוח תקינה לחקלאות עירונית וחיוב התייחסות ברמה התכנונית של תמ"א 49 לנושא הסתגלות לשינויי אקלים.

רשויות מקומיות: הקמת תוכניות חקלאות מקיימת לאורך 5-7 שנים: במסגרת התוכניות ייערך "שידוך" בין מדריכי שה"מ וחוקרים לחקלאים במרחב ותבוצע דגימת החלקות אחת לפרק זמן קבוע, על מנת לעקוב אחר האפקטיביות.

תחבורה:

דרוש מודל פירמידה חדש, שבראשו יעמדו הולכי רגל, ובבסיסה תעמוד תחבורה ציבורית, כאשר הרכב הפרטי משתמש בשוליים הנותרים, וזאת לצד הקצאת משאבים מתאימים למימוש הפירמידה.

ממשלה: הקמת רשות מטרופוליטנית לתחבורה ותנועה. מדיניות זו אומנם נחשבת לבעלת בציעות פוליטית נמוכה, אולם הבציעות המעשית שלה ובעיקר האפקטיביות שלה גבוהות ביותר.

רשויות מקומיות: חיזוק מערך התחבורה הציבורית באמצעות מסלולי "שתי וערב" כתחליף למסלולים הארוכים כיום, הקצאת נתיב תחבורה ציבורית בצירים מרכזיים בעיר והתחייבות להפעלת שירותי תחבורה ציבורית 24/7 (גם אם בסבסוד של הרשויות עצמן) על מנת לאפשר לתושבים לוותר על רכב פרטי לכל פעילות ובכל שעה.

בריאות:

בישראל יש פערים בתוחלת ואיכות החיים בין המרכז לפריפריה ובין עניים לעשירים - סוגיה המחייבת שינוי. הערים והישובים צריכים לספק מרחב חיים ושירותים שמעודדים אורח חיים בריא ומקיים.

ממשלה: גיבוש תכנית חירום והכלה למפגעי בריאות בהשפעת שינויי האקלים, הסמכה של 'בתי חולים מקדמי קיימות' מטעם משרד הבריאות והמשרד להגנת הסביבה ובחינת הערכות של בתי חולים לאירועי קיצון אקלימיים בפרט באזורי החוף.

רשויות מקומיות: הטמעת שיקולי בריאות הציבור בתכנון עירוני - עידוד הליכתיות: הצללה, פיתוח מסלולים בטבע עירוני והגברת חיבוריות בין השכונות.

חינוך:

בנוסף לוועידה הארצית הראשונה לחינוך ומשבר האקלים (ראה פרק 2), חינוך עלה כנושא מרכזי בוועידות רבות, הן על ידי התושבים בסקרים המקדימים והן על ידי בעלי תפקידים בארגוני החברה האזרחית וברשויות המקומיות. מערכת החינוך נדרשת להתמקד בהכשרה לאתגרי המאה ה-21 תוך דגש על משבר האקלים והשינויים המתחייבים בעטיו. בנוסף, חיוני לסגור את הפערי האוריינות הדיגיטלית במערכת החינוך.

ממשלה: על משרד החינוך להבין את גודל השעה, לקחת אחריות ולקבל החלטות אמיצות בגיבוש מדיניות חינוכית עדכנית ורלוונטית בנושא משבר האקלים, בדגש על: הקצאת משאבים, יצירת תכנים, פדגוגיה עדכנית ומתאימה, הכשרה מקצועית בכל הדרגים, תכנון ותשתיות. בנוסף, על משרד החינוך להיערך למצבי החירום הצפויים להתרחש עקב שינויי אקלים (שריפות, הצפות, מגיפות, גלי חום/קור

קיצוניים) ולבנות תוכנית פעולה הנותנת מענה למערכת במצבים אלה. תוכנית זו צריכה לכלול גם היערכות ללמידה ממושכת מהבית ומתן מענה טכנולוגי ופדגוגי ללמידה מקוונת מרחוק.

רשויות מקומיות: חינוך בעלי תפקידים ברשויות נדרש להיות מוסדר ומחייב, בניגוד לחינוך וולונטרי המתרחש כיום. חשוב להבהיר, בנושא זה ישנה שונות גדולה בין הרשויות, לצד העדר ידע ברשויות מסוימות, ישנן גם רשויות רבות שלוקחות בעלות על החינוך בעירן ופועלות לקידום חינוך איכותי בתחום האקלים. אם כן יש לפעול לצמצום השונות ובתוך כך לצמצום הפערים בהוראת אקלים בין הפריפריה למרכז.

שטחים פתוחים ומערכות טבעיות:

ישראל מתמודדת עם אתגר תכנוני מורכב במיוחד, בהיותנו המדינה המערבית אשר תהפוך להיות הצפופה בעולם המערבי בעתיד הקרוב. המערכות הטבעיות הן המפחיתות היעילות ביותר של גזי חממה והן חיוניות לחיים שלנו בכל מישור: למזון, למים ולאוויר. הכחדת מינים מאיימת גם על יכולתנו לספק צרכים החיוניים לנו. לפיכך הגנה על המערכות הטבעיות צריכה להיות קו מנחה בכל החלטות המתקבלות.

ממשלה: תיקון רגולציה מחייבת ומותאמת אזורית לשטחים פתוחים אשר תשמש ככלי מסייע לרשויות להתמודד עם הנושא.

רשויות מקומיות: שמירה, יצירה וטיפוח של שטחי טבע בעיר תבטיח הגנה על מערכות טבעיות ומינים גם בתוככי העיר ובשוליה, תמתן את איי החום העירוניים ותאפשר נגישות לטבע לכלל האוכלוסייה במרחק הליכה מהבית, וכמובן - תיצור ערים יפות, טובות ובריאות יותר. בהקשר זה יש להקצות תקציבים לפיתוח שטחים פתוחים בעיר ואתרי טבע. בנוסף, לתכנון שטחים פתוחים משמעות מכרעת ליכולתן של המערכות האקולוגיות להתקיים ולתפקד באופן מיטבי, על כן על תהליכי התכנון לכוון לשמירה מירבית של השטחים הפתוחים. בפרט, יש לפעול לשמירה של המסדרונות האקולוגיים ותפקודם, שכן הם המאפשרים מעבר של פרטים והחלפת גנים בין מקטעים של מערכות אקולוגיות ובתי גידול מוגנים.

רווחה:

במהלך משבר הקורונה התגלו מערכות הרווחה כחוליות החלשות ביותר. הדבר נכון הן ביחס לנתמכי הרווחה והן ביחס לתפקוד המערכת, לרבות תקציביה ועובדיה. יש לזכור, משבר הקורונה מהווה "פרומו" למשבר האקלים, אשר עתיד להעמיד את החלשים ביותר בחברה בסיכון מוגבר ולכן נדרש שינוי. למערכת הרווחה תפקיד חשוב מאוד

בכינון חיי קהילתיות ובהתמודדות עם משבר האקלים במסגרת תפיסה של מעבר צודק. לעובדים סוציאליים יש יכולת לסייע לאוכלוסיות רבות להתאים את שגרת חייהן לתנאים של משבר מתמשך. בנוסף, ההיכרות הקרובה של עובדים סוציאליים עם אוכלוסיות מגוונות היא משאב יקר ערך עבור מקבלי ההחלטות.

ממשלה: יש לשים דגש על תעסוקה ירוקה, אשר אינה עתידה להיפגע נוכח משבר האקלים, אלא לגדול בהיקפים. בנוסף יש לשלב נציגי רווחה בצמתי קבלת החלטות ועיצוב מדיניות הנוגעת לאקלים ככלל ולאוכלוסיית רווחה המצויות בסיכון מוגבר בפרט.

רשויות מקומיות: יש לפעול לעידוד שיח ופרקטיקה בין מגזריים בחברה האזרחית: גופי חברה אזרחית המקדמים נושאים שונים הקשורים באופן רחב בקיימות צריכים לעבוד יחד בשיתוף פעולה. לרשויות מקומיות יש תפקיד חשוב בקידום שיתופי הפעולה: על העירייה והיחידות הסביבתיות לייצר תשתית תומכת למען ארגוני החברה האזרחית על ידי יזמת מפגשים מחברים, תיעוד שיתופי פעולה בין ארגונים בקולות קוראים ומכרזים ומתן מקומות מפגש וחללי עבודה ליזמים וארגונים סביבתיים. כמו כן יש לפעול לפתיחת ערוץ ירוק להכשרות, בשיתוף מרכזי הזדמנות (מרכזי התעסוקה העירוניים), המופעלים מטעם משרד העבודה והרווחה, ותיעדופו על פני מסלולים אחרים.

עירוניות ובניה ירוקה:

לרשויות המקומיות תפקיד מפתח בעיצוב איכות החיים של כלל תושבי המדינה, הן בשגרה והן בזמן משבר. המשפט "כל משבר הוא הזדמנות" קולע גם כאן – ערים הן ללא ספק מוקד פליטות גזי חממה, אולם ערים הן גם פתרון, כאן חיים רוב האנשים וכאן היצירתיות האנושית במיטבה באה לידי ביטוי.

ממשלה: נדרשת התנעת פעולות מהירות ומקיפות: הקדמת יעד כתיבת תוכניות האקלים בכל הרשויות בארץ לשנתיים הקרובות (עד 2023) והקמת יחידות סביבתיות-אקלימיות בכל הרשויות בארץ. עידוד תקציבים ומתן כלים, בקרה ותגמול לרשויות המקומיות על כתיבת תוכניות ויישומן, תוך מתן אוטונומיה רחבה לפעולה במסגרת חירומית ועידוד רשויות חלשות.

רשויות מקומיות: הקמת יחידות אקלים בכלל הרשויות המקומיות והקמת מרכזי קיימות עירוניים לעידוד מיזמים קהילתיים, סביב יוזמות קהילתיות. לצד הכרזת רשויות על מצב חירום אקלימי ועיבוי והעמקת המדריכים הקיימים להיערכות רשויות מקומיות למשבר האקלים.

תקציב ועתיד הוועידות

נושא נוסף, אשר עבר כחוט השני בין ההמלצות השונות, הוא תקצוב הוועידות. סוגיית התקציב עלתה ברובן המוחלט של הוועידות והיוותה חסם משמעותי, הן עבור רשויות שנאלצו להסתפק בוועידה מצומצמת יותר מהמתוכנן, והן עבור רשויות אשר תכננו ועידות, ואשר לבסוף לא עלה בידן להוציאן לפועל בשל היעדר תקציב. המסקנה העולה היא שיש לספק תקציב דיפרנציאלי עבור הוועידות, חיצוני לתקציב הרשות. מתן התקציב הייעודי אינו עתיד לבטל את השונות בין הוועידות, הנובעת ממגוון היכולות הכלכליות של הרשויות השונות, וזו גם היא אינה מטרתו. אולם הוא עתיד להציב קו בסיס עבור כל הוועידות ולהבטיח שרשות המעוניינת לקיים ועידה תוכל לעשות זאת.

תקציב הוועידות האזוריות נדרש להיות תקציב ממשלתי, שאינו נשען על ארגונים פרטיים וציבוריים, וזאת על מנת למנוע יחסי כוחות לא שוויוניים בין הגופים החברים בצוות ההיגוי. יש להדגיש כי מתן תקציב ממשלתי לקיום הוועידות ב-2022 אינו רק תנאי לקיומן של ועידות חדשות, אלא תנאי בסיס להמשך קיומן של הוועידות אשר התקיימו במהלך 2021.

בנוסף, נדרשת תמיכה ממשלתית בליווי התהליך ומתן תמיכה ארגונית לרשויות וארגוני החברה האזרחית המעורבים, כמפורט בפרק 4. זאת ועוד, ישנה שורה של גורמים שהשתתפותם בצוות ההיגוי בשנים הבאות בעלת חשיבות גבוהה: המשרד להגנת הסביבה, משרד הפנים, משרד האנרגיה, נציגי משרדי ממשלה נוספים העוסקים ישירות בהתמודדות עם משבר האקלים בישראל, המרכז לשלטון מקומי, נציגי אקדמיה וחוקרים הנוגעים להשפעות משבר האקלים על הסביבה והחברה בישראל, איגוד מנהלי היחידות והאיגודים לאיכות הסביבה בישראל, פורום יו"ר וועדות איכות הסביבה, וארגון חיים וסביבה יחד עם ארגוני חברה אזרחית נוספים. יש לציין כי חלק מהגופים הנ"ל היו מעורבים בתהליך הוועידות במהלך השנה החולפת. אולם על מנת לממש את מלוא הפוטנציאל של הוועידות בשנים הבאות, עליהם לקחת חלק בצוות ההיגוי באופן רציף ומוגדר מראש ולא באופן ספורדי. תמיכה זו חשובה במיוחד דווקא נוכח ההצלחה הגדולה של ועידות האקלים וחשיבותן הרבה.

לסיכום, זו נזכיר את שורת התועלות אשר נוצרו בוועידות: חיזוק הקהילה המקומית העוסקת בנושאים שונים בתחום משבר האקלים בכל אזור ואזור; שיתוף מעגלים רחבים יותר בפעילות ביחס ל"קהל הבית" שאליו פונים הארגונים העוסקים במשבר האקלים; הנכחה של משבר האקלים והמשמעויות שלו בחיי היומיום של המשתתפים; רתימת מקבלי החלטות מקומיים לעסוק במשבר האקלים ובאתגרים הנלווים לו; הידוק הקשר בין ארגוני החברה האזרחית לעבודת הרשויות והיחידות הסביבתיות; רתימת הציבור למעורבות גדולה יותר במקומות בו הוא יכול להשפיע על ההתחממות הגלובלית ועל ההתמודדות המקומית עם ההשפעה שלה; והעלאת משבר האקלים אל סדר היום הציבורי.

